

**Självständigt arbete (examensarbete), 15 hp, för
Förskollärarytbildning Utbildningsvetenskap
VT 2017**

”Alla är skolförberedda”

Pedagogers upplevelser kring övergången
från förskola till förskoleklass.

Linn Carlsson och Linda Jinnemo

Författare

Linn Carlsson och Linda Jinnemo

Titel

”Alla är skolförberedda”.

Pedagogers upplevelser kring övergången från förskola till förskoleklass.

Handledare

Torgny Ottosson

Examinator

Anna Linge

Abstract

Syftet för studien är att studera hur pedagoger i förskola och förskoleklass upplever samverkan kring övergången mellan de olika skolformerna och hur pedagoger förhåller sig till behovet av handlingsplaner. Studien bygger på semistrukturerade intervjuer där tre pedagoger i förskola och tre pedagoger i förskoleklass, som alla har erfarenhet av övergången däremellan, deltog i undersökningen. Utgångspunkten för analysen ligger dels i vårt syfte med studien, dels i den tidigare forskning som gjorts där vår tolkning är styrande. Denna tolkning är att verksamheterna i de olika skolformerna ser olika ut och att det bästa för en framgångsrik övergång är att det finns kontinuitet och kommunikation mellan de båda samt att vårdnadshavarna känner sig delaktiga. Samtidigt pekar viss forskning på att samverkan mellan förskola och förskoleklass inte fungerar och att bristen på kommunikation är en betydande faktor. I förskoleklassen anser majoriteten att barnen saknar vissa kunskaper som anses viktiga för att börja skolan. Detta leder till att förskolan har blivit mer ämnesinriktad då pedagogerna där känner en press och ett ansvar att minska glappet mellan skolformerna. Resultatet i denna studie visar att det fanns tydlig kommunikation vid samverkan kring övergången då samtliga hade någon form av handlingsplan. De ansåg även att barn inte behövde ha några specifika ämneskunskaper för att börja skolan utan lyfte istället vikten av de praktiska och sociala förmågorna. Pedagogerna i förskoleklass ville gärna ta del av barnens erfarenheter från förskolan för att skapa kontinuitet.

Ämnesord

Övergångar, samverkan, förskola, förskoleklass, handlingsplan.

Innehåll

1. Inledning	4
1.1. Styrdokument.....	5
1.2. Syfte.....	7
2. Litteraturgenomgång och tidigare forskning	8
2.1. Förskolan	8
2.2. Förskoleklassen	9
2.3. Pedagogerna.....	10
2.4. Utgångspunkt för analys och diskussion	12
3. Metod.....	14
3.1. Val av metod.....	14
3.2. Urval	15
3.3. Genomförande och analys av materialet	15
3.4. Etiska aspekter.....	16
4. Resultat	17
4.1. Förskolan	17
4.2. Förskoleklassen	20
4.3. Sammanfattande analys	25
5. Diskussion.....	26
5.1. Metoddiskussion.....	26
5.2. Resultatdiskussion	26
5.3. Avslutande diskussion	30
6. Referenslista	32
Bilaga 1.....	36
Bilaga 2.....	37

1. Inledning

Redan på 40-talet lyftes synen på övergången från förskola till skola (Davidsson, 2002, s. 28). I utredningar som gjordes då (SOU 1948:27; SOU 1951:15; SOU 1997:21) togs det upp att barn kom oförberedda till skolan och en plats där förskolans lek och skolans krav skulle mötas började diskuteras, en förskoleklass. Det kom dock att dröja närmare 50 år innan den infördes (Davidsson, 2002). Innan förskoleklassen kom till ansågs övergången från förskola till skola problematisk då bristen på kontinuitet skapade oro i barnens tillvaro menar Davidsson (2002). Petriwskyj, Thorpe och Taylor (2005) anser att en kontinuitet bör finnas mellan de olika skolformerna för att övergången där emellan ska bli så bra som möjligt för barnet.

Förskolan och skolan ser än idag väldigt olika ut. Trots en gemensam utgångspunkt i att uppfostra och utbilda barn menar Dahlberg och Lenz Taguchi (2015) att man fram till idag har haft skilda uppfattningar om hur uppdraget ska utföras. Men en nyligen reviderad läroplan för förskolan och förskoleklassen med tydligare riktlinjer för utveckling och lärande samt en bredare syn kring hur undervisningen kan gå till i förskoleklassen kan ge en samsyn kring uppdraget. Då de olika skolformerna kan tyckas vara två olika världar är det betydelsefullt för barnen att övergången sinsemellan sker så smidigt som möjligt.

Ca 95 % av Sveriges 6-åringar går i förskoleklass (Herrlin & Frank, 2012) och det blir en stor förändring för dem den dagen de börjar där. Därför anser vi att det är viktigt och betydelsefullt att det sker en bra och förtroendefull övergång från förskolan till förskoleklassen. Detta för att det ska bli en positiv omställning och upplevelse för barnen. Denna studie rör en grupp som har stor påverkan på hur denna övergång kan gå till, nämligen pedagoger i de båda verksamheterna.

Intresset för denna studie växte fram ur våra tidigare erfarenheter kring övergången från förskola till förskoleklass där vi upplevt att kommunikationen saknas mellan de båda skolformerna och därmed blir det ingen kontinuitet i övergången. Vi upplever även att otydliga handlingsplaner och olika traditioner i de båda verksamheterna skapar en obalans för samarbetet vid övergången. Genom att forska inom detta ämne kan vi bidra till att skapa en bättre förskola och förskoleklass att både arbeta i och för barnen att vistas i. Löfdahl, Hjalmarsson och Franzén (2014) skriver att övergripande mål inom forskning handlar om att finna ny kunskap för att på något vis förbättra den värld vi lever i. Det

finns ett forskningskrav (Vetenskapsrådet, 2002) som gäller samhället och dess medborgare så att forskning ska kunna bedrivas samt att kunskaper utvecklas och metoder förbättras. Denna studie bygger på intervjuer med förskollärare och lärare i förskola och förskoleklass, i en kommun i södra Sverige, där vi vill undersöka hur övergången mellan de båda skolformerna fungerar och upplevs. Vårt fokus ligger på pedagogens perspektiv för att belysa samverkans roll kring övergången samt huruvida befintliga handlingsplaner för övergångar från förskola till förskoleklass anses relevanta av pedagogerna för hur en övergång kan gå till. Dessa handlingsplaner är inte obligatoriska men vi anser att man bör ha någon form av gemensamt underlag för att övergångarna ska bli så likvärdiga som möjligt och för att kunna leva upp till de regler och lagar som finns i skollagen.

1.1. Styrdokument

Alla pedagoger som är verksamma inom de olika skolformerna måste följa de styrdokument och läroplaner som finns för respektive verksamhet. Här nedan kommer en liten sammanställning av vad de säger om övergången från förskola till förskoleklass samt hur samverkan bör gå till där emellan. I Skolverkets stödmaterial kring övergångar mellan skolformer lyfts följande:

Förskola och skola har i uppdrag att samarbeta för att stödja barns och elevers allsidiga utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv. Samarbetet ska utgå från de mål och riktlinjer som gäller för respektive verksamhet. Det är t.ex. viktigt att tillvarata och bygga vidare på de kunskaper och färdigheter som barn och elever har med sig från tidigare verksamhet. Vid byte av verksamhet ska samverkan ske för att stödja barns och elevers övergångar. Särskild uppmärksamhet ska ägnas de barn och elever som är i behov av särskilt stöd (Skolverket 2014, s. 8).

Övergången från förskola till förskoleklass är för de flesta barn oproblematisk men alla påverkas på något sätt av hur överlämnandet fungerar. Hur väl den mottagande verksamheten är förberedd för att möta barnen utifrån deras behov och förutsättningar har stor betydelse. Det finns barn som är extra sårbara och att övergångarna sker på ett bra sätt är viktigt för att de ska kunna få likvärdiga möjligheter att utvecklas mot läroplanens mål (Skolverket 2014).

För en framgångsrik övergång finns det bland annat tre faktorer som har visat sig vara positiva. Den första handlar om att samarbetet mellan förskola/skola och vårdnadshavare är pålitligt. Om det finns ett förtroendefullt samarbete blir vårdnadshavare mer positiva till att överlämna information vid övergångar. För att få en samsyn och ett gemensamt förhållningssätt kring barnet eller elevens skolsituation är det respektfulla bemötandet en förutsättning för alla inblandade. Dock finns det vissa aspekter som kan påverka vilken information som lämnas över från förskolan till förskoleklassen. En aspekt handlar om sekretessbestämmelserna om övergångsinformation mellan de avlämnande och mottagande verksamheterna. En andra aspekt är hur rutinerna fungerar i verksamheterna samt hur delaktiga vårdnadshavarna får vara i processen (Skolverket, 2014). Både skollagen och läroplanerna för förskola och skola tar upp samverkan med vårdnadshavare. Där står att man i samverkan mellan de olika skolformerna ska förbereda barnen och deras vårdnadshavare inför övergångar (Skolverket 2016a, Skolverket 2016b) samt att vårdnadshavarna ska erbjudas möjlighet till delaktighet över utbildningen (Skollagen kap. 4 §12).

Den andra faktorn tar upp betydelsen av samverkan och synkronisering. I en samverkan är ett logiskt barnperspektiv en bra grund samt att barnet eller eleven och vårdnadshavarna får vara så delaktiga som möjligt. Dokumentation om barnet är den tredje faktorn som har betydelse vid en övergång. Att dokumentera är ett krav från skollagen och den bör hålla en hög professionell nivå (Skolverket, 2014).

I läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr11 (Skolverket, 2016a), framgår det att undervisningen ska gynna eleverna i övergången från förskola till skola. I Läroplanen för förskolan, Lpfö98, (Skolverket 2016b) står det om förskolans uppdrag som handlar om att lägga grunden för ett livslångt lärande och i samverkan med förskoleklassen stödja barnens utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv. Läroplanen för förskolan blev 2016 reviderad för andra gången och en, enligt oss, betydelsefull omskrivning gällande samverkan kring övergången gjordes. I den första reviderade läroplanen (Skolverket, 2010) står det att förskolans ansvar är att ge barnen ett tydligt avslut från förskolan och inga antydanden om att förbereda dem inför skolan tas upp. I den nyligen reviderade läroplanen (Skolverket, 2016b) har dels det tidigare nämnda stycket tagits bort, dels har man förtydligat arbetet kring samverkan. Att förskola och förskoleklass tillsammans ska förbereda både barnen och vårdnadshavarna för

övergången. Det har också skett en vidareutveckling kring att det ska utbytas information om innehållet i arbetet för att skapa sammanhang och därmed kontinuitet.

1.2. Syfte

Syftet med denna undersökning är att studera hur pedagoger i förskola och förskoleklass upplever samverkan kring övergången mellan de olika skolformerna och hur de förhåller sig till behov av handlingsplaner kring övergången mellan skolformerna.

2. Litteraturgenomgång och tidigare forskning

Litteraturen vi har använt oss av i denna studie har delats upp för att göras mer överskådligt och ge en mer tydlig överblick kring vilken verksamhet som anser vad. Den grundar sig främst på aktuell forskning kring utbildningsvetenskap med fokus på övergången från förskola till förskoleklass där man lyfter pedagogers perspektiv samt hur övergången förmodas gå till i de båda skolformerna utifrån olika studier.

Under rubriken 2.4 har vi valt att kursivera centrala begrepp som ligger till grund för vår sammanfattande analys av resultatet.

2.1. Förskolan

Begreppet förskolan introducerades på 40-talet och innan dess var benämningarna många såsom barnträdgårdar, kindergarten eller lekskola (Markström, 2007, s. 10). Enligt statistik från Skolverket (2016c) var ca 83 % av Sveriges 1-5-åringar inskrivna i förskolan 2015. Denna verksamhet är frivillig och har sedan 1998 en egen läroplan. Denna läroplan tillkom i samband med att förskolan blev en egen skolform och övergick till Utbildningsdepartementet för att minska klyftan mellan förskola och skola (Markström, 2007).

Redan i förskolan är de flesta barn med om sin första övergång inom skolverksamheter, nämligen från ”småbarnsavdelning” till ”storbarnsavdelning” (Garpelin & Kallberg, 2008). Här går barnen från att ha varit äldst i gruppen till att bli yngst. Detta sker sedan även i övergången från förskolan till förskoleklassen. Dock kan den sistnämnda upplevas ha större påverkan då det är en stor förändring att gå från den mer ”fria” förskolan till den mer skolformade förskoleklassen. Trots en gemensam utgångspunkt i att uppfostra och utbilda barn menar Dahlberg och Lenz Taguchi (2015) att det fram till idag funnits skilda uppfattningar om hur uppdraget ska utföras. Förskolan skildras av två uppfattningar kring hur verksamheten ska utformas. Dels ska barnen ses som barn som behöver omsorg och att leka. Dels ska barnen förberedas för kommande skolgång (Markström, 2007). Broström (2009) menar liksom Markström (2007) att pedagogerna i förskolan ska kunna förbereda barnen på övergången till förskoleklassen och behöver därmed ha kunskap om vad som väntar barnen.

Just ordet kontinuitet kommer upp i många forskares studier, exempelvis Petriwskyj (2005), Niesel & Griebel (2007) och Ecclestone (2009). De påpekar alla att en samverkan

bör finnas för att få kontinuitet som gangnar barnen i deras övergång men att den oftast inte finns och att bristen på kommunikation mellan de olika skolformerna är en stor faktor. Vi tolkar det som att de vill lyfta vikten av den röda tråden som bör finnas genom hela skolgången där de skapar en samsyn, inte bara mellan skolformerna utan även med vårdnadshavarna. Petriwskij m.fl. (2005) lyfter tre punkter för att en kontinuitet ska kunna ske; Kommunikation mellan förskola, skola och vårdnadshavare, sammanhang av erfarenheter och en samsyn inom systemet.

2.2. Förskoleklassen

Förskoleklassen är en frivillig skolform inom ramen för grundskolan. Det är cirka 95 % av barnen i Sverige som går i förskoleklass. Verksamheten ska kombinera förskolans och grundskolans traditioner och pedagogiska förhållningssätt (Herrlin & Frank, 2012).

Vikten av utbytet av information mellan de båda skolformerna anser vi, bygger på att få en kontinuitet i barnens övergång. Lumbardi (1992) ansåg att nyckeln till en god övergång låg i att skapa en kontinuitet inom de båda skolformerna snarare än att försöka förena dem med en ”bro”. Hon menade att många barn fick problem när de mötte skolans många olikheter från förskolan, såsom hur man lär ut och skolsystemets struktur. Vidare styrker även Ecclestone (2009) detta då hon anser att verksamheten som barnen kommer till bör efterlikna den de lämnade. För att det ska kunna ske krävs en samverkan mellan de båda för att skapa en röd tråd genom utbildningen (Gannerud & Rönnerman, 2006). Dock påpekar Ecclestone (2009) att verksamheterna inte bör vara identiska utan de måste samtidigt utmana barnen vidare i sitt lärande.

Margetts (2002) menar att övergångsprogrammet ska bygga på tanken att det är lättare för barn att anpassa sig till skolans miljö när barnet är bekant med den. ”The diversity and complexity of transition needs to be valued and understood by early childhood staff as they support children moving from preschool to the first year of school” (Margetts, 2002, sid. 113). Vidare menar författaren också att föräldrarna ska vara informerade om skolan och att pedagogerna ska få information om barnets tidigare erfarenheter och utveckling. Genom att ta tillvara barnens tidigare erfarenheter och arbeta vidare därifrån i skolan blir det ett sammanhang mellan de båda skolformerna. Margetts (2002) tankar är att det som inte är bekant för barnen blir det och barnen kommer då lättare kunna känna sig trygga i den nya miljön vilket leder till att barnen enklare anpassar sig till skolan. Författaren

genomförde en studie i Australien där resultatet tydligt visade att barn som gått i förskolor och skolor som arrangerade fler aktiviteter kring själva övergången mellan skolformerna hade lättare för att anpassa sig till skolans miljö. Även föräldrarna hade mer positiva relationer till skolan och dess krav när de fått ta del av flera aktiviteter inför övergången.

En studie gjord av Peters (2010) visar att de kunskaper som barn erfar i förskolan inte tas tillvara och utvecklas i skolan. I Skolverkets kunskapsöversikt (Hartsmar & Jönsson, 2010) visar det sig att det finns stora brister i hur förskoleklassen tar tillvara barnens tidigare erfarenheter och i grundskoleutredningen (SOU 2015:81) framgår det att ett stort hinder för att kunna utveckla undervisningen i förskoleklassen är bristen på samverkan mellan de olika skolformerna. Samtidigt påvisar världsomfattande studier (Broström, 2002, 2009) att för att få en kontinuitet i lärandet är det av stor betydelse att förskoleklassen bygger vidare på barnens tidigare erfarenheter.

2.3. Pedagogerna

I denna studie avgränsas begreppet pedagoger för de människor som är verksamma i förskola och förskoleklass där de på något vis är involverade i barns övergång mellan de båda skolformerna.

Peters (2010) menar att pedagogerna i förskolan har ansvar för att glappet mellan förskola och förskoleklass inte blir för stort. Detta har i sin tur gjort att verksamheten i förskolan skolifierats och att pedagoger har blivit mer ämnesinriktade. Enligt Markström (2007) anser pedagoger att det är deras ansvar att förbereda barnen för förskoleklassen. Förskolans verksamhet ska ge barnen kunskaper och erfarenheter som de kan ta med sig och vidareutveckla hela livet.

Dahlberg och Lenz Taguchi (2015) anser att det idag fortfarande finns två skilda traditioner i förskola och förskoleklass där barnsynen inte är densamma. De menar att i skolan är verksamheten mer ämnescentrerad där fokus ligger på vad och hur man ska lära sig medan verksamheten i förskolan är mer barncentrerad där barnen själva får bestämma innehåll och metod. Det pedagogiska syftet för barnen ser olika ut i förskola och skola menar Sommer (2009). För att få en god samverkan och en gemensam utveckling skolformerna emellan, anser Dahlberg och Lenz Taguchi (2015) att pedagogerna bör ha en gemensam syn på barnet, lärandet och kunskapen.

Alatalo, Meier och Frank (2014) har genomfört en studie kring förskollärares erfarenheter av överlämningen mellan förskola och förskoleklass. I den studien framkom det att både pedagoger i förskolan och i förskoleklassen ansåg att det fanns en handlingsplan för överlämnandet. Dock upplevde förskollärarna i förskolan att det till stor del var förskoleklassen som styrde överlämnandet och att det var de som angav riktlinjerna för hur det skulle ske. De beskrev även att förskolans verksamhet inte ansågs viktig i överlämnandet. I samma studie fanns även upplevelsen att det var ett för stort avstånd mellan förskola och förskoleklass och att synsätten vad gäller barns lärande var olika i de båda verksamheterna. Vidare menar författaren att det är avsaknaden av kommunikation och samarbete mellan förskolan och förskoleklassen som leder till att det bildas antaganden kring vad den andra verksamheten gör och tycker. Samtidigt visar en studie av Gannerud och Rönnerman (2006) att med en god plan för hur överlämningen ska gå till och där förskoleklassen tar tillvara på den information som ges från förskolan främjas kontinuiteten i barnens utveckling och lärande.

Internationell forskning som gjorts av Margetts (2002) visar tydligt att om det finns ett välplanerat program som leder övergången mellan förskola och skola gör det stora skillnader i hur barnen anpassar sig till sin nya miljö i skolan. Programmen ger en mjuk övergång och skapar band mellan förskolan, skolan och vårdnadshavarna så att alla kan känna sig delaktiga i övergången. För att få till ett fungerande övergångsprogram spelar kommunikation och samarbete mellan de inblandade en väldigt stor roll. Vidare menar författaren att för att få ett tillfredsställande resultat måste stor vikt läggas på att förstå de förändringar som barnen står inför, tydliga mål och nedskrivna strategier och planer.

Enligt Mayfield (2003) är en central del i arbetet med övergången mellan förskola och skola att pedagogerna i de båda skolformerna har goda kunskaper kring innehållet i de andras läroplaner. Först då finns förutsättningar för att det ska kunna ske samarbete och att det ska kunna bli övergångar som är sammanhängande.

Neuman (2002) som studerat material från en OECD-studie kring barns övergångar mellan olika skolformer har sett att ett hinder för ett bra samarbete mellan förskola och skola är att de båda har olika kulturer och visioner med verksamheten. Verksamheterna har valt olika sätt att arbeta och olika sätt att se på barns lärande. Neuman såg vidare att pedagoger i skolan ansåg att en del barn inte var förberedda för skolan och att pedagogerna i förskolan borde arbeta på ett mer utbildande sätt. Dockett och Perry (2007)

säger att en viktig och avgörande faktor för barnens fortsatta utveckling och lärande handlar om vilka förväntningar det finns på dem i den nya verksamheten. Vad pedagogerna förväntar sig och anser att barnen bör ha kunskaper om. I en tidigare studie av Dockett & Perry (2002), *Who's ready for what? Young children starting school*, som de gjorde framgår det att lärarna ansåg det viktigt att barn som börjar skolan främst skulle ha färdigheter som att ta eget ansvar, ha koll på sina saker och klara av toalettbesök själv. Barnen i studien däremot trodde att de behövde kunna alla skolans regler för att fungera i den verksamheten.

Även Broström (2002) menar att det finns begränsad kunskap hos pedagoger kring vad som händer i respektive verksamhet. Vidare menar författaren att pedagogerna i skolan tror att barnen i förskolan har mycket frihet som inte är utbildande som i skolan. Skolans pedagoger menar ofta att barnen saknar kunskaper som de behöver för att klara sig i skolan och att de inte är redo för verksamheten. Boström påtalar också att pedagogerna i förskolan och skolan inte kommunicerar tillräckligt med varandra och därmed kan verksamheten i skolan inte förberedas på bästa sätt för de barn som kommer. Även Niesel och Griebel (2007) pekar på att kommunikationen mellan skolformerna har stor betydelse för hur övergången går till och att den i flera fall brister samt att skolan ses som en stark tradition som är svår att förändra. Att skapa kontinuitet ses som en nyckelfaktor för en positiv övergång, vilket betyder att båda verksamheterna, förskolan och skolan, måste öppna upp för förändring.

2.4. Utgångspunkt för analys och diskussion

Vi har valt att utgå ifrån den aktuella forskningsbilden som litteraturen vi använt oss av har gett oss. I litteraturen påpekar bl.a. Petriwskij (2005), Niesel och Griebel (2007) och Ecclestone (2009) att det bör finnas en *samverkan* mellan förskolan och skolan då det ger *kontinuitet* för barnen i deras övergång. Detta är något som de vidare menar är något som inte finns och att även *kommunikationen* skolformerna emellan är bristfällig. I samverkan anser forskarna att alla ska vara *delaktiga*, både barnen och deras vårdnadshavare, förskola och skola. För att pedagogerna ska kunna förbereda barnen i förskolan på vad som väntar dem i skolan anser Markström (2007) och Broström (2009) att pedagogerna behöver ha denna kunskap. Vidare menar de att sammanhang mellan skolformerna kan skapas genom att barnets *tidigare erfarenheter* tas tillvara i skolan.

Förskolepedagogernas ansvar i övergången är enligt Peters (2010) och Markströms (2007) studier att se till att glappet mellan förskolan och skolan inte blir för stort. Förskolans pedagoger upplever därmed att det är deras ansvar att förbereda barnen för förskoleklassen vilket har lett till att förskolans verksamhet skolifierats och att barnen i förskolan ska få kunskaper som de kan vidareutveckla hela livet.

Utgångspunkten hos Niesel och Griebel (2007) samt Dahlberg och Lenz Taguchi (2015) är att förskolan och förskoleklassen har skilda traditioner där barnsynen inte är densamma. Skolan ses som mer ämnescentrerad medan förskolan är mer barncentrerad. Att ha en gemensam syn på barnet, lärandet och kunskapen ses som en grund för god samverkan och en gemensam utveckling. Det finns en studie av Neuman (2002) som visar att barnen inte har de kunskaper som önskas av skolans personal när de börjar i skolan och en annan studie av Dockett och Perry (2002) som visar att lärarnas krav på kunskaper inte var så höga.

Vår tolkning av forskningen kring övergången från förskola till förskoleklass ur pedagogers perspektiv är att verksamheterna i de olika skolformerna ser olika ut. I förskoleklassen anser majoriteten att barnen saknar vissa kunskaper som anses viktiga för att börja skolan. Detta leder till att förskolan har blivit mer ämnesinriktad då pedagogerna där känner en press och vill minska glappet mellan skolformerna. Vårdnadshavarnas delaktighet i övergången är enligt vår tolkning en betydelsefull faktor för en framgångsrik övergång för barnen. Vårt antagande innan studien var att kommunikationen mellan de båda skolformerna inte var tillräcklig för en framgångsrik övergång samt att *handlingsplanerna* var otydliga eller obefintliga.

3. Metod

I detta avsnitt beskriver vi upplägget av den kvalitativa undersökningen med intervjuer, vilket urval som gjorts och hur vår insamlade data behandlats. Studien bygger på delar av data från undersökningen där pedagoger från förskola och förskoleklass framför sina erfarenheter och upplevelser kring övergången och dess handlingsplaner.

3.1. Val av metod

Denna studie bygger på en kvalitativ metod där semistrukturerade intervjuer med pedagoger gjordes. Dessa pedagoger är verksamma i förskola och förskoleklass. Att använda en kvalitativ metod ger oss möjligheten att få en bild av hur pedagogerna upplever övergången från förskola till förskoleklass då det är syftet med denna studie. Kvalitativ metod används när empirin ska baseras på vilka kvaliteter eller egenskaper ett fenomen har (Bjereld, Demker & Hinnfors, 2009). Förståelsen för fenomen och deras samband är grunden för denna metod.

Genom att använda semistrukturerade intervjuer anser vi att pedagogerna på bästa sätt kan uttrycka sina upplevelser kring övergången mellan förskola och förskoleklass. Enligt Denscombe (2009) kan semistrukturerade intervjuer vara till stor fördel eftersom den intervjuades synpunkter och åsikter lättare kommer fram och hamnar i fokus. Intervjun bygger på färdiga, öppna frågor där respondenterna ges möjlighet att själva formulera svaret och utveckla sina åsikter (Bilaga 2).

Som forskare i en intervjustudie måste de egna uppfattningarna läggas åt sidan och fullt fokus ska vara på den intervjuade. Forskaren ska kunna sätta sig in i och förstå hur den intervjuade upplever sin situation för att få fram intressanta och viktiga fakta (Holme & Solvang, 1997). Det är dock viktigt att forskaren ser till att innehållet i samtalet är relevant för studien genom att vara förberedd med ett lämpligt underlag. Ett underlag är grunden för att intervjun tar upp tänkta delar men det krävs flexibilitet för att få uttömmande svar (Denscombe, 2009). Vid sådana undersökningar, kvalitativa, har ofta forskaren mycket kontakt med undersökningsspersonerna och risken att missa viktiga detaljer, stora som små, är liten. Små detaljer som kroppsspråk, hur man uttrycker sig eller tolkar något kan tillmätas mycket stor vikt i hela undersökningen och i en intervjustudie är risken för att missa sådant mindre än vid en kvantitativ studie då forskaren oftast inte träffar undersökningsspersonerna (Thurén, 2007). Forskaren är ute efter att gestalta

beskaffenheter av ett fenomen och i en kvalitativ undersökning kan man då fånga erfarenheter och innebörder från undersökningens personernas perspektiv som kan tänkas ha betydelse (Åsberg, 2001).

3.2. Urval

I denna undersökning har vi valt att göra individuella semistrukturerade intervjuer med tre förskollärare i förskolan och tre förskoleklasspedagoger. Samtliga finns i en kommun i södra Sverige där skolverksamheten är indelad i fyra skolområden. Vi har därför valt att göra intervjuerna spridda i de olika områdena för att få en bredare syn och eventuell variation bland pedagogernas upplevelser. Förskolorna och skolorna har valts ut genom subjektivt urval. Med det menas att vi har valt ut förskolor och förskoleklasser dels utifrån vilket område de ligger i och dels för att vi antog att dessa verksamheter kunde ge oss svar som kunde bidra till vår studie (Denscombe, 2009).

3.3. Genomförande och analys av materialet

Utifrån det urval som gjordes blev de utvalda förskolorna och skolorna kontaktade via mail med missivbrevet som bilaga (Bilaga 1). När de som ville medverka hade svarat oss bokade vi tid för intervju och delgav dem deras rättigheter. De verksamheter där de individuella intervjuerna skedde, informerades om undersökningens upplägg samt syftet med studien. Intervjuerna dokumenterades genom ljudinspelning och anteckningar. Intervjun utgick ifrån en intervjumall vilken endast fungerade som underlag och var därmed inte styrande för intervjun (Holme & Solvang, 1997). Denna intervjumall bestod av frågor som skulle kunna ge oss svar kring de centrala begreppen som är grunden i vår teoretiska utgångspunkt. Begreppen är *samverkan*, *kommunikation*, *kontinuitet*, *delaktighet*, *tidigare erfarenheter* och *handlingsplaner*.

Det insamlade materialet bestod av ungefär två och en halv timmes intervjuinspelningar. Dessa transkriberades för att noggrant kunna bearbetas och studeras. När alla intervjuer var genomförda och transkriberade delades de upp i kategorierna förskola och förskoleklass för att lättare kunna se likheter och skillnader. Vidare analyserades materialet utifrån vår teoretiska utgångspunkt för att kunna lyfta de centrala begreppen.

3.4. Etiska aspekter

I samtliga verksamheter tog vi kontakt med förskolechefer och rektorer för att ge information om vår studie och för att få tillåtelse att kontakta berörda pedagoger. Pedagogerna i sin tur fick möjlighet att, efter att ha blivit informerade om studien, samtycka eller avstå från att medverka. Vid intervjuer som rör verksamheten anses det viktigt att få både pedagogers och chefers informerade samtycke (Löfdahl m.fl., 2014).

Som forskare bör man genom hela studien ”respektera deltagarnas rättigheter och värdighet; undvika att deltagarna lider någon skada genom att medverka i forskningsprojektet; arbeta på ett sätt som är ärligt och som respekterar deltagarnas integritet.” (Denscombe, 2009 s. 193). Vi som forskare har ansvaret att inte avslöja några av de personer som är med i undersökningen. Anonymitet, konfidentialitet och tystnadsplikt är några av de krav vi som forskare har (Holme & Solvang, 1997). Vid forskningsetiska överväganden ska man gå efter individskyddskravet (Vetenskapsrådet, 2002). I denna studie informerade vi som forskare om syftet med undersökningen för de berörda, det så kallade informationskravet. Vidare fick de deltagande information om samtyckeskravet vilket innebar att de hade rätt att själva bestämma om sin medverkan och att de kunde avbryta om de så önskade. Samtliga deltagandes personuppgifter förvarades på ett sådant sätt att personer utanför studien inte kunde ta del av dem. Allt insamlat material användes endast i forskningsändamål vilket också deltagande personer informerades om.

4. Resultat

Studiens syfte är att undersöka hur pedagoger i förskola och förskoleklass upplever samverkan kring övergången mellan de olika skolformerna. Vi ville få deras perspektiv på hur övergången fungerar samt huruvida de förhåller sig till behovet av eventuella handlingsplaner kring övergången mellan de båda skolformerna. Resultatet från denna studie bygger på sex intervjuer, varav tre i förskola och tre i förskoleklass och kommer att redovisas under rubrikerna förskolan och förskoleklassen.

De förskollärare i förskolan som deltog i denna undersökning hade alla flera års erfarenheter av övergången för barn från förskola till förskoleklass. Av de tre intervjuade pedagogerna i förskoleklass är två utbildade förskollärare och den tredje är lärare i fritidshem. Den sistnämnda är anställd som lärare i förskoleklass. De har mellan fem och 40 års erfarenhet av barns övergångar från förskola till förskoleklass.

4.1. Förskolan

En stor och viktig faktor som de intervjuade i förskolan hade gemensamt var att de alla hade utarbetat någon form av handlingsplan för att ge barnen bästa möjliga struktur och få en röd tråd i övergången. Handlingsplanerna såg dock inte likadana ut utan var framarbetade utifrån hur övergången upplevdes i respektive område men med ett gemensamt mål att det skulle bli lika för alla barn.

Utifrån våra intervjuer framkom det att på samtliga förskolor skedde första träffen med den nya förskolklassläraren i förskolans lokaler. Detta ansågs viktigt för att barnen skulle få känna sig trygga och befinna sig i en bekant miljö vid första mötet. På samtliga förskolor bjöds sedan också barnen in till skolan för att få bekanta sig med den miljön men här såg ansvarsdelen olika ut. På en förskola låg all skolkontakt på föräldrarnas ansvar, medan de på en annan såg till att förskolepersonal hämtade och lämnade barnen på skolan under t.ex. en förmiddag. Dock med förutsättningarna att det var på den närliggande skolan som barnet i fråga skulle börja. Vid övergång till annan skola, än de som ingick i samma område, upplevdes det som allmänt lite ovetandes om hur man gick tillväga. Förskollärarna ansåg att ansvaret nog låg hos föräldrarna. För att ge barnen ett mildare avslut från förskolan hade det på två av förskolorna införts att en eller flera pedagoger besökte barnen i förskoleklass där de fick chans att visa hur de hade det samt att pedagogerna från de båda skolformerna fick chans till att återkoppla med varandra.

Enligt de förskollärare som deltog i den här studien upplevdes samverkan mellan de båda skolformerna som något som bara förekom vid övergångarna och de samarbeten man hade i övrigt upplevdes hålla på att försvinna på grund av tidsbrist och ökade barngrupper.

... fast det ligger så nära så är det inte så mycket som man skulle önska. Men vi bjuder ju in dem kanske när vi har någon musikal och dem har ibland gjort någonting för oss. Det är mer det här att man ses ute. Personligen får jag säga, tycker jag det har blivit mindre av det, än för längre tillbaka. Men... alla får mer och mer att göra och det... tyvärr känns det som... (Förskollärare).

Under intervjuerna med förskollärarna i förskolorna ställdes frågan om deras kunnskaper kring den läroplan som barnen möter i förskoleklassen. Ingen av de tillfrågade hade någon större inblick i vad som står i förskoleklassens läroplan vad gäller samverkan vid övergångar och rent utbildningsmässigt.

Samtliga förskolor som deltog i undersökningen upplevde hela övergångsprocessen som positiv, och mycket tack vare de handlingsplaner de har som underlag. Det hjälper dem att komma ihåg saker, vem som har ansvar för vad och att det finns förutsättningar att kunna planera i god tid. Dessa handlingsplaner ses över med jämna mellanrum. Förskollärarna upplever inte att den på något vis behöver förändras utan det är en bra grund. Sedan kan det såklart ske förändringar eller anpassningar vid specifika fall. Vad och hur man ska dokumentera, delaktiga vårdnadshavare samt vilken information som förskolan ska delge förskoleklassen har blivit mer konkret och pedagogerna anser att detta leder till trygga vårdnadshavare, vilket ger trygga barn.

Vid övergången har pedagogerna ett stort ansvar för att göra den så bra som möjligt för barnen. De pedagoger i förskolan som deltog i denna undersökning ansåg alla att deras ansvar var att delge förskoleklassen relevant information om barnen för att underlätta för dem vid övergången. En pedagog lyfter att föräldrakontakten och deras förtroende blir extra viktig här då de ska få vara delaktiga i informationen som förskoleklassen ska få ta del av. Denna information fokuserar främst på de sakerna som gagnar barnen. En annan sak förskollärarna anser sig ha ansvar för är att förbereda dem rent praktiskt inför skolan. Att kunna ta hand om sina saker, ta ansvar och kunna skapa rutiner.

Mitt första ansvar är att dem är förberedda för att klara av rutiner och sitt ansvar själv, sig själv i skolan (Förskollärare).

Något förskollärarna inte anser sig ha ansvar för är att förbereda barnen kunskapsmässigt. De menar att de har ingen skyldighet att lära barnen läsa, skriva eller räkna innan de börjar i förskoleklass men att de självklart stöttar och möter de barn som visar ett intresse för det.

... jag känner inte att mitt ansvar är att förbereda dem med kunskaper om läsning men att jag möter dem, de barnen som finns och som man märker är intresserade på att skriva (Förskollärare).

Pedagogernas syn på skolförberedda barn var likartade. De ansåg, som vi tidigare skrev, inte sig på något vis skyldiga till att lära barnen kunskaper till skolan och de kände inte heller någon press från förskoleklasserna att det skulle behövas. Ett skolförberett barn behöver alltså inte kunna läsa, skriva eller räkna, enligt dessa pedagoger, för att börja och klara av skolans verksamhet. De ansåg hellre att arbetet i förskolan fokuserade på den sociala biten och att lära barnen ta eget ansvar och öva på praktiska saker som toalettbesök, ha koll på sina saker, räcka upp handen, stå i kö och vänta på sin tur till exempel. De lyfter också vikten av att se varje individ och att alla lär olika så därför vill de inte sätta några kunskapskrav på vad barnen ska kunna inför skolstarten.

Vad de behöver när de ska komma till skolan? Det är så individuellt kan jag säga eftersom alla barn behöver olika och dem har olika färdigheter, olika förmågor. Så att generalisera det... men den här sociala kompetensen kan jag ju känna att man... hur man bemöter varandra. Hur... i en grupp. Vi jobbar mycket med det här stegvis, hur man lyssnar på varandra, hur man visar empati och respekt för varandra. Det kan jag väl känna är en, en grej som man känner att det vill man att, så mycket som möjligt som dem kan få härifrån (Förskollärare).

Med fokus på övergången ur ett barnperspektiv handlar det om att barnen ska känna en trygghet när de kommer till skolans verksamhet. Det ska finnas en glädje och nyfikenhet så att det blir en positiv upplevelse för dem. En pedagog lyfter därmed träffarna som barnen har med sin/sina nya förskoleklasslärare där de både träffas på förskolan och skolan för att dels skapa en relation och dels för att skapa en trygghet hos barnen. En annan pedagog lyfter de dokument de skriver i till överlämnandet där det finns en sida där barnen själva får skriva ner sina funderingar, tankar och frågor inför skolstarten. Detta följer sedan med till förskoleklassen och barnen får chans till att diskutera detta med sin nya pedagog. Man lyfter även här kontakten med vårdnadshavarna som en viktig och

betydelsefull faktor. Att ha trygga vårdnadshavare gagnar barnen, vilket i sin tur gör dem trygga.

4.2. Förskoleklassen

Övergångarna till de tre olika förskoleklasserna ser relativt lika ut vad gäller upplägget kring besök hos barnen i förskolorna och på skolan. Samtliga intervjuade pedagoger i förskoleklasserna besöker sina blivande förskoleklassbarn på deras förskolor för att få möta barnen i en för barnen trygg miljö. De anser att det är viktigt att barnen får visa sin miljö och vad de har arbetat med. Speciellt en pedagog poängterar vikten av att göra dessa besök.

Det är jättevärdefulla besök där dom får visa vad de har dokumenterat
(Förskoleklasslärare).

Pedagogen menar att det gör att man kommer närmre barnet efter att ha besökt deras miljö och blivit visad runt av barnet. Det görs ett besök på förskolan och sedan varierar det mellan två och tre tillfällen när barnen bjuds in att komma till skolans lokaler för att bekanta sig med dem. Två skolor har lagt en träff i augusti precis innan skolstart för att barnen ska få möjlighet att fräscha upp minnet efter sommaren kring vad de introducerats i innan sommaren. Föräldrarnas delaktighet i övergången är något som varierar mellan skolorna. På samtliga ställen hålls ett föräldramöte i maj månad för att informera allmänt kring skolstarten och på två av skolorna för att informera om vilken av klasserna just deras barn placerats i. Den tredje skolan bjuder in till lite mat i samband med föräldramötet. Föräldrarna har sedan inte någon större delaktighet i barnens övergång till förskoleklassen. Pedagogerna på förskolan sköter de flesta träffarna och det är inte förrän vid den träff som äger rum precis innan skolstart på två av skolorna som föräldrarna är med. En pedagog påpekar vikten av att få en god relation med föräldrarna eftersom de är experter på sina barn. Pedagogen menar att det är stora vinster med det eftersom de kan sina barn bäst. Vidare förklarades att dörrarna alltid står öppna i den här förskoleklassen. Föräldrarna är välkomna när de vill, en liten stund eller en hel dag då de vill ha ett samarbete mellan förskoleklassen och föräldrarna.

En av skolorna ligger i direkt anslutning till en av förskolorna som barnen kommer ifrån till förskoleklassen. Pedagogen i den klassen anser att det är lättare att få till små träffar eftersom barnen finns så nära. De kan träffas och prata lite över staketet. Här förekommer

även sammanslagningar mellan barnen i förskolan och barnen på fritids under lov och liknande vilket gör att pedagogerna arbetar tillsammans och lär känna varandra och varandras arbetssätt.

Samverkan mellan förskola och skola utöver just övergången varierar från ingenting till att man har gemensam verksamhet på skolloven. Där det finns en gemensam verksamhet på loven har det hållits möten och studiedagar där pedagogerna i de olika skolformerna delgivit varandra innehållet i verksamheten i de olika åldersgrupperna. Det sker även dialoger och samtal för att kunna möta barnen där de är i övergången. Pedagogerna i en annan förskoleklass upplever att samverkan mest sker i den förskola- och skola-grupp som finns för att organisera övergången mellan skolformerna. Där sker ett litet utbyte kring vad som görs på de olika avdelningarna. De har också haft kvällar där de träffats både i förskolan och i förskoleklassen för att titta på varandras verksamheter och respektive ställe har fått chansen att berätta lite om hur de arbetar.

Pedagogerna i förskoleklassen har arbetat med både förskolans läroplan och skolans och anser därmed att de har kunskap om innehållet i förskolans läroplan. Dock poängterar de att det inte är något de läser i dagligen.

De tre pedagogerna i förskoleklassen anser alla att övergången från förskolan till skolan fungerar bra. Samtliga ser sig själv som mer eller mindre ansvariga för att övergången fungerar. En av pedagogerna menar att det är upp till en själv att se till att det blir bra, att det inte går att klaga på någon annan. Ansvaret innebär att få med alla delarna såsom föräldrakontakten, att barnen känner till pedagogen och lokalerna och att det är en bra relation med förskollärarna på förskolan. Vidare menar pedagogen att rektorn också har ett visst ansvar att exempelvis kalla till möten. En annan pedagog menar att ansvaret är att när hon har fått klasslistan kunna ta emot de barnen och göra deras skolstart så bra som möjligt. Det görs genom att besöka dem på deras förskolor, ha överlämningsamtal med ansvarig pedagog på förskolan och att ha ett föräldramöte som gör föräldrarna trygga i skolstarten. På en av skolorna är ansvaret kring övergången uppdelat mellan förskolan och förskoleklassen. När besöket på förskolan sker är det pedagogerna där som är ansvariga och när det är skolbesök är det skolans pedagoger, både förskoleklassens och fritids, som har ansvaret.

Pedagogerna nämner tidsaspekter som anledningar till att övergången skulle kunna fungera på ett annat sätt med exempelvis fler besök men när pedagogerna gör besök

innebär det att den befintliga barngruppen behöver lämnas över till någon annan och det kan vara ett pussel att lösa. Detta nämner även en av de andra pedagogerna som en anledning till att de behöver sätta sig ner och göra upp en plan för när besök och liknande aktiviteter ska ske eftersom barn i flera årskurser påverkas.

Vid en av övergångarna får barnen möjlighet att tillsammans med förskolans personal besöka skolans matsal och idrottshall vid så många tillfällen som personalen anser behövs. Detta är något som tidigare gjorts under de tillfällen när barnen besökt skolan. Pedagogen i förskoleklassen ser nu att de kan fokusera på andra saker vid skolbesöken eftersom de inte behöver lägga tid på att skola in barnen i matsalen och idrottshallen också. Där detta sker ligger skolan och förskolorna i närheten av varandra.

En av pedagogerna i förskoleklassen pratar om viljan att veta vad barnen arbetat med under sin förskoletid för att lättare kunna ta vid där förskolan slutat. Dock finns problematiken i att skolan tar emot barn från ungefär tolv olika förskolor där det hamnar barn från sex till sju förskolor i varje klass. Men de försöker få med sig information kring vad de upplevt från överlämnandesamtalen som hålls med alla barns förskolepedagoger. Just att ha ett samtal kring samtliga barn anses viktigt för att få syn på alla barns styrkor och om det finns något som behöver lyftas fram. Samma pedagog har även sett att när det är specialpedagoger som har överlämnandesamtal är risken större att viss information inte lämnas över, kanske på grund av att specialpedagogerna inte har tillräcklig koll på barnen. Även sekretessen kommer upp som en anledning till att förskoleklassen inte får den information de hade önskat angående barnen. Pedagogen menar att det är okej att lyfta sekretessen om det är för barnets bästa.

Och i många fall så är det ju faktiskt för barnets bästa att vi vet vissa saker
(Förskoleklasslärare).

Detta har kontrollerats i dokument från Skolverket där det står att läsa att det är okej att lyfta sekretessen mellan skolformerna. Samtidigt lyfter pedagogen att det är viktigt att titta på hur man använder sig av den information man får.

Vi tar ju inte på oss dom glasögonen direkt utan det är ju en professionalitet
man får ha i andra änden sen (Förskoleklasslärare).

En annan pedagog säger att de har överlämningssamtal där de pratar om barnens sociala situation, om det finns något speciellt som de behöver tänka på i förskoleklassen. Då är det förskolans pedagoger som förmedlar den informationen och...

... om dom börjar bli sugna på att skriva bokstäver och så. Så man vet liksom var man ska möta dem (Förskoleklasslärare).

Pedagogen menar att barnen inte ska behöva göra samma saker som i förskolan utan de ska kunna känna att de lär sig något nytt i förskoleklassen. Dock menar pedagogen vidare att det inte finns behov av att veta så väldigt mycket om vad barnen kan eftersom man ser det fort. Det viktiga är att få veta om det är något speciellt att tänka på så att barnen kan känna sig trygga. Den tredje pedagogen berättar att de ganska nyligen lagt till att de vill att förskolorna informerar lite om vilka tema de arbetat med, iallafall de som de arbetat med den senaste tiden, vid övergångssamtalet som de har kring samtliga barn. Pedagogen vill gärna även veta hur arbetet med konflikthantering fungerat och om det exempelvis har använts tecken. Allt för att underlätta för barnet så att arbetet inte behöver börja om från början igen. En pedagog menar också att det finns möjlighet att kontakta förskolan igen vid ett senare skede om det är något som är oklart, att det är en viktig kontakt att kunna ha vid behov.

Samtliga tre pedagoger har samma tankar om vad som är viktigt i övergången ur ett barnperspektiv. De anser att de ska ha kännedom om miljön och de rutiner de kommer att möta i förskoleklassen, exempelvis var toaletter och matsal finns, vilket leder till trygghet hos barnen. En annan viktig detalj ur ett barnperspektiv tror pedagogerna är att de lär känna sina nya pedagoger. Genom att de har besökt barnens förskolor och att barnen sedan besöker skolan får barnen en bild av pedagogen och har på så sätt med sig det inför skolstarten. I en förskoleklass får de barn som går i förskoleklassen året innan göra en lista om hur det är att gå i förskoleklassen och vad man gör där. Denna lista läser sedan pedagogerna upp för de blivande förskoleklassbarnen vid ett av besöken i skolan.

För jag tänker mig själv om jag hade varit ett barn och skulle börja förskoleklassen, hur hade jag tänkt? Så får jag tänka ibland (Förskoleklasslärare).

Synen på skolförberedda barn är enstämig bland de tre pedagogerna. De menar att rena kunskaper såsom bokstäver, kunna klippa, läsa och räkna kommer i andra hand. Det viktiga är att barnen är trygga, kan vara tillsammans med andra barn, kan gå på toaletten själv, klä på sig, ha lite koll på sig själva och att de gärna kan sitta stilla en stund och lyssna. Kunskaper är något som kommer sedan. En pedagog berättar att hos dem handlar tiden i förskoleklassen om trygghet och att närma sig och lära sig vad skolan är. En

pedagog säger att förskoleklassen får ta emot alla oavsett var de befinner sig utvecklingsmässigt. Den tredje pedagogen säger...

Alla är skolförberedda (Förskoleklasslärare)

... det beror bara på hur de bemöts. Pedagogen säger att ingen är mer eller mindre skolförberedd utan att verksamheten får läggas upp utifrån där barnen är. En av pedagogerna poängterar att barnen gärna får vara vetgiriga när de kommer till förskoleklassen. De får gärna komma med ett öppet sinne och vilja lära sig eftersom det är något som de sedan arbetar vidare med, något som inte ska ta slut för att man börjar i skolan. Den pedagogen arbetar mycket med att hitta det som barnen är intresserade av och att kunna arbeta vidare därifrån. En av de andra pedagogerna säger att barnens nyfikenhet måste tas tillvara.

De älskar ju att lära, vi ska bara ge dem verktyg (Förskoleklasslärare).

Dessa två pedagoger poängterar att mycket av kunskaperna som barnen ska få till sig under året i förskoleklassen leks in i det man kallar lärande lek.

De tre pedagogerna i förskoleklass anser alla att de har någon form av handlingsplan för övergången mellan förskolan och förskoleklassen. I planen finns beskrivet när de olika träffarna ska äga rum, både på förskolorna och på skolorna. Även föräldramöten och dagar när föräldrarna har möjlighet att vara med i skolan har planerats in. Pedagogerna i förskoleklasserna är delaktiga i utformningen av handlingsplanen på olika sätt. På ett ställe är det förskola – skola-gruppen som arbetar fram den, på ett annat ställe är det noga utskrivet vem som är ansvarig för planens olika delar. De förskolor vars barn ska börja i dessa förskoleklasser är delaktiga i samma handlingsplan under förutsättning att de tillhör upptagningsområdet. Barn som kommer till skolan från en förskola utanför upptagningsområdet ingår inte i de aktiviteter som finns planerade. Samtliga handlingsplaner är ganska nya och utvärderas och revideras varje år.

... vi kommer ju på lite saker som är bättre varje år (Förskoleklasslärare).

En annan pedagog berättar att det hålls ett utvärderingsmöte med rektorerna under hösten där det diskuteras hur handlingsplanen har fungerat. Någon gång har pedagogerna varit med på det här mötet men oftast lämnar de sina åsikter till rektorn som, förhoppningsvis, förmedlar dessa vidare.

4.3. Sammanfattande analys

Båda verksamheterna, förskolan och förskoleklassen, anser att en *kontinuitet* bör finnas vid övergången för att göra den så smidig som möjligt för barnen. De intervjuade upplever att en *samverkan* finns, dock bara vid övergången. Tiden anges som en anledning till att *samverkan* inte är mer omfattande. En viktig aspekt för att skapa *kontinuitet* är utbytet av information mellan de båda verksamheterna. Samtliga uttryckte att informationsutbyte mellan skolformerna förekommer och att det används för att gagna barnens utveckling och lärande. Vårdnadshavarnas *delaktighet* av informationen ansågs av samtliga pedagoger vara betydelsefull då det gav trygghet till både barn och vårdnadshavare. Information kring barnens *tidigare erfarenheter* kunskapsmässigt ansågs av förskoleklasslärarna som något som inte var viktigt. De ville hellre få information om hur barnen fungerade socialt och vad de arbetat med under sin förskoletid. Likaså ansåg inte förskollärarna att kunskaper var viktiga utan de fokuserade på att förbereda barnen med praktiska saker såsom toalettbesök, räcka upp handen eller stå i kö.

För att skapa kontinuitet krävs *kommunikation* mellan de båda skolformerna. Några av de intervjuade hade grupper där pedagoger från förskolan och förskoleklassen samtalar om och skapar en gemensam *handlingsplan*. På andra ställen hade det skrivits fram en *handlingsplan* och de samverkade genom att dela upp ansvaret till respektive verksamhet. Samtliga intervjuade uppgav att de hade någon form av *handlingsplan* som användes för att skapa *kontinuitet* vid övergången. *Handlingsplanernas* syfte är att få förskola, förskoleklass och vårdnadshavare *delaktiga* i övergången.

5. Diskussion

Diskussionsavsnittet inleds med en metoddiskussion där valet av semistrukturerade intervjuer granskas och där undersökningens trovärdighet behandlas. Vidare diskuteras resultatet från intervjuerna med den tidigare forskning som tagits upp i litteraturgenomgången.

5.1. Metoddiskussion

Vår studie bygger på semistrukturerade intervjuer med pedagoger i förskola och förskoleklass. Utgångspunkten var att intervjua fyra pedagoger i varje verksamhet. Responsen på våra utskickade mail till rektorer och förskolechefer på utvalda verksamheter där vi önskade komma i kontakt med pedagoger att intervjua blev mindre än förväntat och ledde till att fler mail skickades ut. Efter ytterligare för lite respons var vi i kontakt med verksamheter via telefon utan vidare framgång. Detta ledde till beslutet att minska antalet intervjuer till tre pedagoger i förskolan och tre i förskoleklassen. Anledningen till att responsen såg ut som den gjorde kan ha berott på att mailen inte kommit fram till eventuella medverkande, att pedagoger inte ansett sig ha tid att delta i intervjustudien eller att intresse för ämnet inte fanns.

Urvalet som gjordes för att få en variation på upplevelser kring övergången anser vi blev positivt då vi fick in relevanta synpunkter, tankar och idéer.

Trovärdigheten i denna studie, anser vi, uppnår de kvalitetskrav som ställs då vi har undersökt det som vi avsåg att undersöka samt att en presentation av vår förförståelse framgår i arbetet. Larsson (2005) menar att man gör utgångspunkten för tolkning väl synlig genom att tydliggöra sin förförståelse. Vi har, liksom Larsson förespråkar, använt relevant forskning. Inom kvalitativ forskning blir det dock alltid en tolkningssituation vilket gör att resultatet aldrig kan vara hundra procentigt korrekt (Holme & Solvang, 1997). Med det menar vi att vi som forskare inte kan garantera att vi har förstått eller läst av situationen rätt eller att den deltagande har förstått oss. Samt att vilka som deltar påverkar resultatet eftersom erfarenheterna och upplevelserna kan skilja sig åt.

5.2. Resultatdiskussion

Övergången i sig fungerade på liknande sätt i samtliga verksamheter. Det bestod av ett besök av förskoleklassläraren i förskolan och sedan två eller flera besök i skolan. Det

förekom även någon form av samtal med vårdnadshavarna där de fick ta del av den information som förskolan ville delge förskoleklassen, samt erbjöd alla förskoleklasser ett föräldramöte innan skolstart. Besöken i skolan såg olika ut. På vissa ställen följde pedagoger från förskolan med upp för att hälsa på, på en annan var ansvaret uppdelat mellan pedagoger och vårdnadshavare och på några ställen var det enbart vårdnadshavarnas ansvar. Men någon återkoppling mellan pedagoger och vårdnadshavare efter dessa dagar uppkom aldrig. Margetts (2002) studie visar att vårdnadshavarna hade mer positiva relationer till skolan när de hade fått vara delaktiga i övergångsaktiviteter samt att barn lättare anpassar sig till skolans miljö när de är bekanta med den och att vårdnadshavarna får den information de behöver. I vår studie lyfter flera pedagoger att man vill få trygga vårdnadshavare för att gagna barnens övergång. Enligt skollagen och de båda verksamheternas läroplaner framgår det att pedagogerna har ansvar att samverka med vårdnadshavarna och förbereda dem inför övergången (Skolverket 2016a, Skolverket 2016b och Skollagen kap. 4 § 12).

Utifrån de intervjuer som gjorts upplever pedagogerna i denna studie att övergången generellt fungerar i den kommun där undersökningen skedde. Pedagogerna i båda skolformerna upplevde att de var delaktiga i övergångsprocessen från förskola till förskoleklass. Dock antydde en pedagog i förskolan att planeringen av övergången baserades på skolans tider och scheman och att de sedan fick anpassa sig därefter. Detta liknar resultatet i Alatalo, Meier och Franks (2014) studie där det framkom att förskoleklassen ansågs styra över överlämnandet. I andra verksamheter hade det skapats ett samarbete i form av grupper där pedagoger från både förskola och skola var delaktiga för att kunna planera kring övergången och delge varandra information kring verksamheten och barnen. Bland andra menar Niesel och Griebel (2007) och Broström (2002) att kommunikationen mellan skolformerna har stor betydelse för hur övergången går till. De menar att med kommunikation mellan förskola och förskoleklass kan verksamheten förberedas utifrån barnens kunskaper.

Både Margetts (2002) och Broström (2002, 2009) anser att det är viktigt att barnens erfarenheter tas tillvara när de börjar i skolan. På så sätt kan pedagogerna arbeta vidare därifrån. Peters (2010) studie visar att så är inte fallet och liknande säger även Skolverkets kunskapsöversikt (Hartsmar & Jönsson, 2010). I vår studie sa sig pedagogerna i förskoleklasserna vara intresserade av barnens erfarenheter. Samtliga

förskoleklasspedagoger berättade att de hade det som en punkt på överlämningsamtalet, att förskolan fick berätta vad de arbetat med för teman så att de visste lite vilka erfarenheter barnen har med sig men också så att barnen får lära sig nya saker i förskoleklassen. Det anser en pedagog är viktigt, att barnet får möjlighet till ny kunskap i förskoleklassen. Problematiken som en pedagog lyfter är att just den här skolan tar emot barn från upp till tolv olika förskolor, med runt sex stycken i varje klass. Det blir svårare att lyckas plocka upp erfarenheter och teman från alla olika förskolor och använda det på ett lämpligt sätt. Men viljan finns att försöka utgå ifrån barnens erfarenheter. Vårt resultat går emot både Peters (2010) studie och Skolverkets kunskapsöversikt (Hartsmar & Jönsson, 2010). Pedagogerna i förskoleklasserna i den här studien tycker som Margetts (2002) att det är viktigt att ta tillvara barnens erfarenheter.

Pedagogerna som deltog i denna undersökning, både i förskola och förskoleklass, menade alla att skolförberedda barn inte innebar att barnen behövde ha specifika kunskaper såsom att kunna klippa, läsa, skriva och räkna. Samtliga pedagoger lyfte istället fram den praktiska delen som viktig för att fungera i skolan, exempelvis att kunna klä på sig, klara sig på toaletten och att kunna ta eget ansvar. Även i en studie av Dockett och Perry (2002) framgår det att lärarna ansåg det viktigt att barn som börjar skolan främst skulle ha dessa färdigheter. Pedagogerna i förskolan upplevde inte att det ställdes krav från förskoleklassens pedagoger att förbereda barnen kunskapsmässigt. Vårt resultat ger en annan bild än den Markström (2007) presenterar. Där ansåg pedagogerna i förskolan att de hade ett ansvar att deras verksamhet skulle ge barnen kunskaper att ta med sig vidare inom skolverksamheten. Även en studie av Neuman (2002) visade att pedagogerna i skolan ansåg att förskolan borde arbeta på ett mer utbildande sätt för att kunna förbereda barnen bättre. Dahlberg och Lenz Taguchi (2015) menar att barnsynen inte är densamma i förskola och förskoleklass utan att förskolan har en barncentrerad syn medan förskoleklassen är mer ämnesinriktad. Pedagogerna som intervjuades till vår studie hade alla samma syn där barnen var i fokus.

Enligt Peters (2010) ligger ansvaret hos förskolan på att glappet mellan förskolan och förskoleklassen inte blir så stort. För att motverka att ett glapp bildas menar Mayfield (2003) att pedagogerna i de båda skolformerna bör ha god insikt i innehållet i de andras läroplan. Vidare menar Broström (2009) och Markström (2007) att pedagogerna i förskolan ska kunna förbereda barnen på övergången till förskoleklassen och behöver

därmed ha kunskap om vad som väntar barnen. Vårt resultat visade att samtliga pedagoger i förskolan saknade kännedom om innehållet i den läroplan som barnen möter i förskoleklassen. Vi upplevde inte heller att där fanns något större intresse av att ta del av den läroplan som barnen senare kommer att möta. Däremot fanns det viss kunskap och visst intresse hos pedagogerna i förskoleklassen om förskolans läroplan. Vår tolkning av resultatet är att pedagogerna i förskoleklassen till stor del är förskollärare och därmed har mött förskolans läroplan i sin utbildning och på tidigare arbetsplatser. Två av pedagogerna i förskoleklassen har tidigare arbetat i förskolan. I vår studie framgick det att alla pedagoger hade ansvar för att få en fungerande övergång. Dock var det först när läroplanen för förskolan reviderades för andra gången 2016 (Skolverket, 2016b) som man förtydligade arbetet kring samverkan vid övergångar. I den tidigare läroplanen från 2010 (Skolverket, 2010) var förskolans ansvar endast att ge barnen ett tydligt avslut från förskolan och inga antydanden om att förbereda dem inför skolan tas upp.

Vi anser att för att få en kontinuitet i övergången behövs kunskap om respektive verksamhet. Detta styrker även Lumbardi (1992) och Ecclestone (2009) då de anser att nyckeln till en god övergång ligger i att skapa kontinuitet inom de båda skolformerna. Broström (2002) menar att det finns begränsad kunskap hos pedagoger kring vad som händer i respektive verksamhet. Författaren påtalar också att pedagogerna i de båda verksamheterna inte kommunicerar tillräckligt med varandra. Även Niesel och Griebel (2007) menar att kommunikationen mellan skolformerna har stor betydelse för hur övergången går till. Vår studie visade att den samverkan som fanns var i samband med övergången. I övrigt var tidsbrist och större barngrupper anledningar till att det inte utvecklades mer. Vi tolkar det som att det var saknat men att det samtidigt inte fanns något utrymme för det.

Inom samtliga verksamheter som deltog i vår studie fanns någon form av handlingsplan för övergången mellan förskola och förskoleklass. Alla pedagoger upplevde den som ett fungerande material som underlättar samverkan kring övergången mellan de båda skolformerna. I en studie gjord av Alatalo m.fl. (2014) där det fanns en handlingsplan upplevde pedagoger i förskolan att överlämnandet till stor del styrdes av förskoleklassen. Detta nämnde även en pedagog i förskolan i vår studie där det ansågs att planerna gjordes utifrån skolans tider. Andra verksamheter hade delat upp ansvaret mellan förskolan och förskoleklassen så att alla var delaktiga. Det fanns också grupper med pedagoger från

båda verksamheterna som träffades och gjorde ett gemensamt upplägg. I de handlingsplaner som fanns ingick det att förskolan skulle delge förskoleklassen information om barnen som skulle överlämnas till förskoleklassen. Enligt de dokument förskolan utgick ifrån lyftes endast positiv information kring barnen. Pedagogerna i förskolan pratade om vikten av att förmedla det som gagnar barnen. Vad som gagnar barnen kan vara otydligt då en av pedagogerna i förskoleklassen ansåg att även negativ information kan gagna barnen. Denna pedagog menar att det kan vara värt att veta för att kunna bemöta barnen på lämpliga sätt. Gannerud och Rönnerman (2006) gjorde en studie där det framkom att med en god plan för hur överlämningen ska gå till och där förskoleklassen tar tillvara den information som ges från förskolan främjar det kontinuiteten i barnens utveckling och lärande. Även Margetts (2002) forskning visar att när det finns ett välplanerat program som leder övergången mellan verksamheterna ger det barnen en mjuk övergång och skapar ett band mellan förskola, skola och vårdnadshavare så att alla blir delaktiga.

5.3. Avslutande diskussion

Undersökningen som gjordes i denna studie förändrade vår uppfattning i positiv riktning. Pedagogerna som deltog visade på en professionell syn där varje barns individuella utveckling och lärande var central. Innehållet i de båda verksamheterna bygger på barnens tidigare erfarenheter och man försöker möta varje barn där de befinner sig i utvecklingen. I Skolverkets stödmaterial kring övergångar mellan skolformer (2014) förtydligas förskolans och skolans uppdrag att samarbeta för att gagna barnens utveckling och lärande samt att samverka ska ske för att stödja barnen vid övergångar.

”Alla är skolförberedda, det är bara det att hur jag möter dem” är ett uttryck som gjorde stort intryck hos oss där man kan se hur långt vi har kommit kring barnsynen i de båda skolformerna. Att som pedagog i förskola och förskoleklass vara öppen för en mer barncentrerad syn mer än själva innehållet, vilket vi trodde levde kvar i flera verksamheter. Vi inser vikten av att vara intresserade av vad som händer och görs i respektive verksamhet för att skapa kontinuitet och en framgångsrik övergång för barnen. Både förskola och skola måste vara öppna för förändring för att det ska kunna ske. I Lpfö98 (Skolverket 2016b) skrivs det att utbyte av information om innehållet i arbetet bör finnas för att skapa sammanhang och därmed kontinuitet. För att övergången ska bli

positiv och gagna barnets utveckling och lärande har pedagoger i såväl avlämnande som mottagande verksamhet ansvar för att samverka (Skolverket, 2016a).

En studie som hade varit intressant att göra som fortsättning på denna är att undersöka vårdnadshavarnas upplevelser kring övergången då de i denna studie lyftes fram som viktiga deltagande. Vidare hade det också varit av intresse att studera pedagogernas förhållningssätt och bemötande av barnen vid övergången med tanke på deras barnsyn att ”alla är skolförberedda”.

6. Referenslista

- Alatalo, T., Meier, J. & Frank, E. (2014) Överlämningar från förskola till förskoleklass. *Forskning om undervisning och lärande*, nr 13.
- Bjereld, U., Demker, M. & Hinnfors, J. (2009) *Varför vetenskap?* Lund: Studentlitteratur.
- Broström, S. (2002) Communications and continuity in the transition from kindergarten to school. I Fabian, H. & Dunlop, A.-W. (red.), *Transitions in the early years; debating continuity and progression for children in early education*. London: Routledge Falmer.
- Broström, S. (2009) Tilpasning, frigöring og demokrati. *Förste steg*, nr 2, s. 24-28.
- Dahlberg, G. & Lenz Taguchi, H. (2015) *Förskola och skola -om två skilda traditioner och om visionen om en mötesplats*. Stockholm: Liber.
- Davidsson, B. (2002) *Mellan soffan och katedern. En studie av hur förskollärare och grundskollärare utvecklar pedagogisk integration mellan förskola och skola*. Diss. Göteborg: ACTA Universitatis Gothoburgensis.
- Denscombe, M. (2009) *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Dockett, S., & Perry, B. (2002). Who's ready for what? Young children starting school. *Contemporary issues in early childhood*. Vol. 3, nr 1, s. 67-89.
- Dockett, S., & Perry, B. (2007). *Transitions to school: perceptions, expectations, experiences*. Sydney: University of New south wales press.
- Ecclestone, K. (2009). Lost and found in transition: educational implications of concerns about 'identity', 'agency' and 'structure'. I J. Field, & J. a. Galacher, *Researching transitions in lifelong learning*. London and New York: Routledge.
- Gannerud, E., & Rönnerman, K. (2006). *Innehåll och innebröd i lärares arbete i förskola och skola. En fallstudie ur ett genusperspektiv*. Göteborg: Göteborgs universitet: Studies in educational sciences 246.
- Garpelin, A & Kallberg, P. (2008) Övergångar i förskolan som kollektiva passageriter eller smidiga transitioner – en intervjustudie. *Tidskrift för lärarutbildning och forskning*. Vol. 15, nr 1, s.63-84. Umeå: Fakultetsnämnden för lärarutbildning.

- Hartsmar, N. & Jönsson, K. (2010). Lärandets vem, varför, när, vad och hur i förskolan och grundskolans tidiga år. I Skolverket *Perspektiv på barndom och barns lärande: en kunskapsöversikt om lärande i förskolan och grundskolans tidigare år*. Stockholm: Fritzes.
- Herrlin, K., Frank, E. & Ackesjö, H. (2012) *Förskoleklassens didaktik. Möjligheter och utmaningar*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Holme, I. M. & Solvang, B. K. (1997) *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, S. (2005) Om kvalitet i kvalitativa studier. *Nordisk pedagogik*. Vol. 25 nr. 1, s.16-35.
- Lombardi, J. (1992) *Beyond transition: ensuring continuity in early childhood services*. Washington DC: Office of educational research and improvement.
- Löfdahl, A., Hjalmarsson, M. & Franzén, K. (2014) *Förskollärarens metod och vetenskapsteori*. Stockholm: Liber.
- Margetts, K. (2002) Planning transition programmes. I Fabian, H. & Dunlop, A.-W. (red.), *Transitions in the early years; debating continuity and progression for children in early education*. London: Routledge Falmer.
- Margetts, K. (2002) Transition to school – Complexity and diversity. *European Early Childhood Education Research Journal*. vol. 10, nr 2.
- Mayfield, M. I. (2003) Teaching Strategies: Continuity among Early Childhood Programs. *Childhood Education*. vol. 79, nr 4.
- Markström, A.-M. (2007) *Att förstå förskolan. Vardagslivets institutionella ansikten*. Lund: Studentlitteratur.
- Neuman, M. (2002) The wider context. An international overview of transition issues. I Fabian, H. & Dunlop, A.-W. (red.), *Transitions in the early years; debating continuity and progression for children in early education*. London: Routledge Falmer.
- Niesel, R & Griebel, W. (2007) Enhancing the competence of transition systems through co-construction. I Dunlop, A.-W. & Fabian, H. (red), *Informing transitions in the early years*. London: McGraw-Hill Open University Press.

Peters, S. (2010) *Literature Review: Transitions from early childhood education to school*. New Zealand: Ministry of education.

Petriwskyj, A., Thorpe, K. & Tayler, C. (2005). Trends in construction of transition to school in three western regions, 1990-2004. *International Journal of early years education*, vol. 13, nr 1, s. 55-69.

Skollag (2009:25)

Skolverket. (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98 Reviderad 2010*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2014) *Övergångar inom och mellan skolor och skolformer*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2016a) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2016b) *Läroplan för förskolan*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2016c) *Barn och grupper i förskolan 15 oktober 2015*. Skolverket. (<http://skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/forskola/barn-och-grupper/barn-och-grupper-i-forskolan-15-oktober-2015-1.248719>, hämtad: 2017-01-07)

Sommer, D. (2009) *Barndomspsykologi: Utveckling i en förändrad värld*. Malmö: Liber.
SOU 1948:27. 1946 års skolkommissions betänkande: *med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling*.

SOU 1951:15. Daghem och förskolor: *Betänkande om barnstugor och barn tillsyn avgivet av 1946 års kommitté för den halvöppna barnvården*.

SOU 1997:21. Växa i lärande: *förslag till läroplan för barn och unga 6-16 år*.

SOU 2015:81. Mer tid för kunskap: *förskoleklass, förlängd skolplikt och lovskola*.

Språkrådet (2008) *Svenska skrivregler*. Stockholm: Liber.

Thurén, T. (2007) *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet. (www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf, hämtad 2017-01-28).

Åsberg, R. (2001) Det finns inga kvalitativa metoder -och inga kvantitativa heller för den delen. Det kvalitativa-kvantitativa argumentets missvisande retorik. *Pedagogisk forskning i Sverige*, vol.4, nr 6, s. 270-292.

Bilaga 1

Hej!

Vi är två studenter från förskolläraryrket på Högskolan Kristianstad. Vi skriver just nu ett examensarbete där vårt ämne lyfter pedagogernas syn på övergången från förskola till förskoleklass. Vårt syfte är att studera hur pedagoger i förskola och förskoleklass förhåller sig till och upplever övergången mellan de olika skolformerna.

För att undersöka detta har vi valt att använda oss av intervjuer. Vi vill för att få ett tillförlitligt resultat intervjua pedagoger i både förskola och förskoleklass. Därför vill vi komma i kontakt med dig som har kunskaper och erfarenheter inom det aktuella området för att delta i en intervjustudie. Intervjun äger rum vid ett tillfälle under eftermiddagstid vecka 6 eller 7 och tar ca 30 minuter. Vi kommer att använda oss av ljudupptagning.

Vid intervjun kommer vi att ta hänsyn till Vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Detta innebär att deltagandet är frivilligt och om du så skulle vilja kan du när som avbryta intervjun och därmed ditt deltagande. Ditt deltagande kommer att behandlas konfidentiellt och resultatet kommer endast att användas i forskningsändamål.

Har du några frågor eller funderingar är du välkommen att kontakta oss eller vår handledare för mer information.

Vi hoppas att du har möjlighet att delta för att hjälpa oss med vår studie.

Med vänliga hälsningar

Linn Carlsson
Linda Jinnemo

Handledare Torgny Ottosson

Bilaga 2

Intervjuunderlag

1. Personlig bakgrund

- Befattning?
- Verksamhet?
- Erfarenhet av övergångar?

2. Övergången

- Hur ser övergången ut från förskola till förskoleklass?
- Hur ser samverkan ut mellan skolformerna?

3. Pedagogen

- Hur upplever du att övergången fungerar?
- Vad ansvarar du för i övergången?
- Vad anser du är viktigt ur ett barnperspektiv?
- Vad är din syn på skolförberedda barn?

4. Handlingsplan

- Har ni en handlingsplan kring övergången?
- Om ja; Upplever du att den följs? Är den relevant? Hur skulle den kunna förändras?
- Om nej; Är det något som de finns ett behov av?
- Utvärderas övergången/handlingsplanen?